

GRIAL

145

XANEIRO, FEBREIRO, MARZO

TOMO XXXVIII / 2000

galaxia

Xosé Ramón Álvarez Pérez

Johán Carballeira. Unha obra por rematar

Johán Carballeira.

Unha obra por rematar

José Ramón Álvarez Pérez

Neste breve estudio preténdese dar a coñecer a un deses homes tapados polas cinzas da Guerra Civil, e que hoxe volven cobrar vixencia.

Actualmente existe unha corrente recuperadora da figura de Johán Carballeira centrada no traballo de estudio e recompilación de autores como Xosé M. Millán Otero —quen ten en preparación unha recompilación dos seus artigos e poemas—, Jesús Portela Medraño, o Colexio Público A Pedra de Bueu ou na laboura de difusión asumida pola Asociación de Amigos de Johán Carballeira.

Quizais sexa un home pouco coñecido, pero non por iso deixa de ser unha personalidade interesante. Así o viu Torrente Ballester, grande amigo do xornalista, quen en *Los gozos y las sombras* lle transplantou a Juan Aldán a personalidade de Carballeira¹.

Poida que a perpetuidade haxa que asegurala coa publicación de obras, e neste senso Carballeira tivo en proxecto tres: dúas de poesía, *Cartafol* —publicada sesenta anos despois polo Colexio *A Pedra*— e *Con la frente en la noche*, e unha de reportaxes que pensou en titular *Desfile de figuras y cosas de Galicia*.

Eis Johán Carballeira, poeta e xornalista, isolado na trastenda da historia polo seu esquerdismo galeguista e pola súa obra inacabada.

José Francisco Gómez de la Cueva, verdadeiro nome de quen máis tarde sería coñecido como Johán Carballeira, nace na viguesa rúa do

1. Torrente Malvido, G. *Torrente Ballester. Mi padre*. Ediciones Temas de Hoy, Madrid, 1990.

90

Areal, nº 58, un frío 13 de febreiro de 1902². José é o primoxénito dun total de seis irmáns —Eugenia, Concepción, María, Rolendis e Ángel Roberto— habidos no matrimonio Gómez de la Cueva. O pai, José Juan Gómez del Campo, natural da Pobra do Caramiñal, era o representante en Galicia da casa de licores xerezana *Francisco Cala y Gamboa*. A nai, Rolendis de la Cueva García, proviña dunha familia das de máis liñaxe da vila de Bueu. Neste Bueu materno, a familia de José instalárase de xeito definitivo entre os anos 1917 e 1919. A vila mariñeira será desde entón o marco vital no que se desenvolverá Carballeira, o lugar co que se identificará desde moi cedo.

O mozo de la Cueva vai cursar estudos no colexio dos Irmáns Maristas de Vigo, para continualos máis tarde no compostelán centro de Samaniego, onde José tomará un primeiro contacto co ambiente universitario santiagués. Máis adiante marcha a Madrid para facer tres anos de Corredoría de Comercio, quizais animado polo pai e prevendo que nun futuro puidese herdar o seu posto de viaxante; o que tal acontece en 1928, cando o sesaxenario don José falece.

Carballeira abandonará a representación das bodegas xerezanas no momento que as súas labours de xornalista tomen xeito de profesional, isto acontece pouco máis tarde.

Desde moi noviño José amosou unha grande inclinación cara á escritura. No casal familiar do Valado, en Bueu, compuxo as súas primeiras poesías de adolescente namorado. Pero esta precocidade compositiva non ía quedar circunscrita ós muros de pedra da casa familiar, pronto comezará a publicar as súas creacións nos xornais da provincia.

O POETA

A inclinación poética non é algo exclusivo do mozo de la Cueva no que atinxe á súa familia. Como se os xenes creadores se transmitisen de xeración en xeración, o seu tío por liña materna, Amancio de la Cueva —co-fundador e redactor do xornal *El Adelanto* de Bueu (1912-1913)— asiduamente escribía poemas e crónicas solapado nun pseudónimo indescifrábel. Probablemente o tío Amancio lle dese os primeiros alentos ó imberbe sobriño e quizais foi quen de aconsellalo na adopción dun alcume como algo consubstancial á carreira de creador. Tamén por liña paterna lle vén a vea creadora a Carballeira, sendo curmán do poeta e xornalista José Juan Pérez Gómez *Caramiñas*.

2. Consello de Guerra contra José Gómez de la Cueva e outros dezaioito veciños de Bueu. Causa nº 1.363 (ano 1936), Goberno Militar de Pontevedra.

91

A partir de 1922 o *Faro de Vigo* vai publicar os seus primeiros poemas. Son unhas creacións de temática amorosa ou descritiva —*El valle de Bueu, La ciudad sagrada y romántica, En el silencio de la noche...*—; quizais José de la Cueva non fose máis que un rapaz namorado e impresionable con pretensións de poeta. A súa poesía poderíase considerar no día de hoxe como un tanto inxenua e mesmo cursi: son versos de marcado carácter modernista, posiblemente imitando ó ben admirado Rubén Darío. Para Xosé M. Millán, Carballeira “[...] resume algúns dos maiores defectos da vangarda galega e engade algún de seu: deficiente dominio do idioma, escaso sentido do ritmo, artificiosidade, dispersión, falta de habelencia compositiva...”³. Mais con todo a súa laboura poética foi moi ben considerada nalgúns círculos do galeguismo. Augusto María Casas, acerca da nova poesía galega, fala de Johán Carballeira coma “poeta revolucionario que traballou incansablemente pol-o triunfo da estética novísima [...]”, así mesmo di destes novos poetas que “foron elementos de primeira categoría no derradeiro renacemento da literatura galega”⁴. Na poesía de Carballeira prima un constante romanticismo no que José derrama os seus pensamentos namorados entorno á amada, verdadeira ou liricamente imaxinada —*Blanca Blanca, Balada de amor que no se dijo, Porque tú te rías...*—. Tamén emprega outro tipo de temas nas súas composicións, como a descrición de paisaxes —*El Valle de Bueu, Crepúsculo...*—. Hai incluso unha certa preocupación polo mundo relixioso católico (algo estraño tendo en conta a súa condición posterior, a de ateo confeso) —*Vienen los Reyes, Día de difuntos, La oración del camino, De peregrinación, La ciudad sagrada y romántica...*

Non é gratuito unir a evolución poética de de la Cueva á evolución do seu pensamento. Como xa dixemos, as súas primeiras creacións son dunha marcada temática romántico-modernista, pero tal inclinación mudará a partir do ano 1927, data na que o xa Johán Carballeira toma conciencia do seu entorno e da realidade galega. A súa nova poesía tornarase máis seria e fonda, na mesma medida en que irá optando por temas máis próximos como o do mar, o agro, o folclore galego. Incluso escribe unha serie de poemas ós que titula xenericamente *Motivos d'aldea*. Como exemplo desta nova temática os seguintes títulos: *Gaita gallega, Ruada, Saudade, Marinhas, Os Muiños* ou *Veleiro*. É dicir, que neste intre Carballeira adopta unha temática e estilo propios, empregando en maior medida o galego nas súas creacións —algo que xa ocorría na súa etapa no *Faro de Vigo*, aínda que de xeito máis anecdó-

3. Millán Otero, Xosé M. “Johán Carballeira. Crónica dunha vida inconclusa”, en VV. AA., *Os mártires do 36*, A Nosa Terra, Vigo, 1996. Actualmente Xosé M. Millán está a preparar unha escolma de poemas e artigos de Johán Carballeira, e que en breve sairá á rúa.

4. Casas, Augusto María. “Esquema da nova poesía galega”, en *Nós* 139-144, tomo 12, xullo-decembro de 1935, pp. 115-124.

tico—. Quizais esta evolución veña dada pola súa madurez cronolóxica, polo contacto que mantén con outros literatos da súa xeración, a *Xeración do 25*, e tamén pola lóxica influencia que nel tiveron os membros da Xeración Nós, cos que entra en contacto desde os seus primeiros momentos en *El Pueblo Gallego* (1927). Mais esta evolución non é tanto temática coma formal, xa que asume definitivamente o galego como a arma comunicativa da súa poesía.

A obra poética de Johán Carballeira abrangue desde o ano 1922 ó 1935, e está espallada polas páxinas dos máis importantes xornais e publicacións galegas da época: o xa mencionado *Faro de Vigo*, *Céltiga*, *El Pueblo Gallego*, *Cristal*, *Nós* ou *Vida Gallega*.

O XORNALISTA

En vista dos antecedentes familiares non é estraño que José Gómez de la Cueva sentise unha especial inclinación polo mundo periodístico. Foi xornalista sobre todas as cousas, el mesmo gustaba de definirse así.

Deixada atrás a súa primeira etapa profesional no *Faro de Vigo*, De la Cueva afronta o ano 1927 —aínda que sen sospeitalo— como un ano certamente fundamental para a súa posterior evolución; estreitamente vinculada ás novas colaboracións que escribe para o xornal vigués *El Pueblo Gallego*. É neste ano, e no mesmo xornal, onde decide adoptar o alcume de Johán Carballeira, co que, xa desde agora, será unanimemente recoñecido.

Como ben dixemos, 1927 foi o ano do despegue xornalístico definitivo de Carballeira, quen ata 1936 colaborou nas máis importantes e prestixiosas publicacións a nivel galego, español e internacional: *Resol*, *Cristal*, *Nós*, *Estampa* (Madrid) *Vida Gallega*, *Ahora* (Madrid), *Ser*, *Erte*, *La Gaceta de Galicia*, *El Compostelano*, *Luz* (Madrid), *A Nosa Terra*, *El Sol* (Madrid), *Revista del Centro Gallego de Avellaneda* ou *Céltiga* (Bos Aires).

Johán Carballeira foi quen de renovar a profesión xornalística ata aquel momento coñecida, innovando tanto no xeito de facer periodismo —famosas foron na súa época as crónicas feitas “in situ” *Por las tierras bravas y sufridas de Galicia*⁵, nas que se adicaba a relatar experiencias propias vividas nos máis recónditos paraxes de Galicia, principalmente no Cebreiro— como na variedade temática e formal do seu traballo, con entrevistas a personaxes da actualidade política do país e do estado como Margarita Xirgu⁶, Ramón Otero Pedrayo⁷, Osorio-

5. *El Pueblo Gallego* (EPG), 24-VII-1930, p. 7; EPG, 26-VII-1930, p. 7; EPG, 2-VIII-1930, p. 9; EPG, 3-VIII-1930, p. 1; EPG, 7-VIII-1930, p. 9; EPG, 15-VIII-1930, p. 1.

6. “Margarita Xirgu piensa y dice ...”, EPG, 17-X-1929, pp. 2-3.

7. “Otero Pedrayo en 25 preguntas” en *La Gaceta de Galicia*, 1, 4-VIII-1929, p. 1-2; EPG, 2-III-1930, p. 6.

-Tafall⁸, un Laxeiro aínda mozo⁹, ou o literato e diplomático colombiano Baldomero Sanín Couto¹⁰. O seu enraizado ser xornalístico levou-no a abordar de xeito directo os temas máis candentes do momento como os problemas do idioma galego, tanto os do seu uso¹¹, como o do sistema ortográfico a empregar —Carballeira era defensor da utilización do *j* e do *g* en lugar do *x*¹², tema de agria polémica no seo do galeguismo dos anos trinta—. Neste senso Carballeira adoitou un claro posicionamento en temas tan de actualidade como o agrario e o educativo, e que poderían ser tomados coma un pequeno adianto do que posteriormente sería o Carballeira máis reivindicativo:

O AGRARIO

Denuncia que a deprimente situación do labrego responde ó minifundismo, ós tributos da terra —os foros— ou a escasa difusión da maquinaria e das modernas técnicas de explotación agrícola. Avoga polo cooperativismo agrario coma un dos poucos medios que ten o labrego de superar a súa pobreza, logrando mediante a compra colectiva unha consubstancial rebaixa nos prezos da semente, maquinaria e demais produtos agrarios; deste xeito, ó tratar directamente co almacén eliminaba o perigo de obter produtos adulterados ó tratar cos intermediarios¹³. Defendeu e difundiu nas súas páxinas os traballos do científico Cruz Gallástegui e a súa Misión Biolóxica de Galiza. Gallástegui acertou co xeito de mellorar xenéticamente produtos tales como o millo ou a pataca, e tentaba introducir estas melloras entre os labregos. Neste senso Johán Carballeira espallou estes traballos para que os beneficios chegasen ó campo, fomentando o contacto entre as distintas sociedades agrícolas coa Misión Biolóxica¹⁴.

8. EPG, 30-XII-1932, p. 12.

9. EPG, 11-XI-1932, p. 1.

10. EPG, 27-VIII-1930, p. 2.

11. No EPG, 4-IX-1928, p. 1 “Posición del Gallego”, Carballeira fai unha análise do idioma galego na que di que a súa hora xa pasou e que se existe un retroceso, incluso nas clases populares, en favor do castelán, para qué empeñarse en reivindicar o galego. Tales manifestacións suscitaron unha inmediata serie de iradas e críticas respostas nos xornais galegos —*A Nosa Terra* (ANT), 1-X-1928, p. 12; EPG, 11-IV-1929, p. 1—. Pero tamén hai quen defende a Johán Carballeira —*Vida Gallega*, 393, 30-X-1928—. Por fin ten que ser o propio Carballeira quen finalice esta ampla polémica —*Céltiga*, 105, 10-V-1929 “Los puntos sobre las íes”— aclarando que o que pretendía facer era unha reflexión crítica da situación do galego.

12. EPG, 8-VIII-1928, p. 1; EPG, 17-II-1928, p. 1; EPG, 16-VI-1928, p. 2.

13. EPG, 19-IX-1934. Neste artigo Carballeira resalta os excelentes resultados obtidos pola sociedade de labregos *El Progreso* de Beluso (Bueu) ó comprar a semente de xeito comunitario. Na mesma liña loa a Cooperativa de produción que esta mesma sociedade pretende poñer en marcha nun futuro. Salientable é que *El Progreso* escollese a Cruz Gallástegui e a Johán Carballeira, xunto con Alexandre Bóveda, na conferencia inaugural do seu local social o 1 de abril de 1934.

14. “El problema de la tierra en Galicia. Entrevista con Cruz Gallástegui”, EPG, 7-IX-1932, p. 10; “Nuestra producción de maíz”, EPG, 29-IX-1932, p. 12; “La vuelta de Gallástegui”, EPG, 31-I-1933, p. 8; “El problema ganadero gallego visto por D. Cruz Gallástegui”, EPG, 19-VII-1933, p. 16.

Outra das teimas nas páxinas de Carballeira, e de todos os círculos galeguistas alá polo ano 1935, foi o tratado firmado entre o goberno español e o uruguaio, coa intención de importar carne de vacún.

O EDUCATIVO

Considera que o das escolas é un dos máis graves problemas na Galicia do momento. A reforma educativa principiada polos gobernos republicanos de esquerdas non é aínda suficiente. Johán Carballeira cre no ensino laico e obrigatorio¹⁵ proposto polo goberno Azaña, pero vai máis alá: considera o actual momento da reforma como aínda excluín-te cara ós sectores menos favorecidos e cun sentido marcadamente unidireccional. Débese trocar o concepto homoxeneizante de tal proxecto por outro multicultural, onde a realidade das diferentes nacionalidades que conforman o Estado, e por suposto a galega, tamén se integre na formación dos individuos. Pensa que na educación é fundamental a vinculación do alumno co seu medio socio-lingüístico¹⁶.

Ata o de agora temos visto cómo Carballeira se fai eco dos acontecementos e novas que xorden en cada momento da actualidade, como ben corresponde á súa dobre condición de xornalista e de home preocupado por todo o que lle rodea. Pero se por algo Carballeira alcanzou unha proxección estatal foi polos conflitos que entre mariñeiros e empresarios viñan desestabilizando a vida sociolaboral galega desde comezos dos anos trinta. A principal industria galega, a conserveira, sofre un importante descenso das súas exportacións desde finais da década dos vinte. É particularmente grave a partir de 1932, ano en que as consecuencias do crash do 29 afectan de cheo ó país. As fluctuacións do mercado da sardiña afectaban de xeito fundamental ós mariñeiros, que miraban cómo os prezos ós que tiñan que vender a pesca non compensaban tantas horas de traballo. Tal situación chega á súa máxima gravidade en Vigo no ano 1932 e máis tarde en Bueu, cara ós anos 1935-1936.

Carballeira denuncia acedamente estes acontecementos en *El Pueblo Gallego* e incluso no madrileño *El Sol*, dándolle así unha dimensión estatal ó conflito. O enfrontamento prodúcese principalmente entre mariñeiros e armadores, o que Carballeira considera un erro xa que cre que ambos colectivos deben constituír unha fronte común en defensa dos propios intereses e en contra dos maioristas, isto é, fronte ós industriais conserveiros. Tal teima de Carballeira desde os periódicos faino

15. "Enseñanza oficial y enseñanza libre", EPG, 20-IX-1933, p. 12.

16. "La conquista de la Escuela", EPG, 4-V-1933, p. 1; "Con los maestros que se galleguizan", EPG, 18-VI-1933, p. 12.

aparecer como o *xornalista do Mariñeirismo*. Nos seus artigos expón as bases para a solución do problema:

—A fixación dun prezo mínimo da sardiña como principal acordo, de xeito que os mariñeiros non sufran a depreciación, garantíndolle unhas ganancias mínimas, en detrimento dos beneficios dos conserveiros.

—Reconversión da flota, buscando a estabilización do mercado reducindo a capacidade de extracción.

Dentro da particular loita de Carballeira por mellorar a condición do mariñeiro e da industria da pesca como principal fonte de beneficios do país, tamén cabe resaltar a denuncia que fai do uso da dinamita na pesca. Johán Carballeira predixo que esta práctica tería consecuencias nefastas para a industria do mar, denunciando a pasividade das autoridades para controlala¹⁷. Os armadores incitan ós pescadores a empregar a dinamita de xeito indiscriminado, quen non se decatan das terribles consecuencias: encarceramento dos infractores, destrozos no peixe ademais de eliminar os exemplares inmaturos... A práctica desta actividade será a causa da proliferación de mancos e coxos nas ribeiras galegas daqueles anos.

Esta preocupación polos mariñeiros —polo proletariado en xeral— quizais sexa tamén influencia do seu tío Amancio, quen en 1918 era "propietario" e secretario do sindicato *El Adelanto Marino* de Bueu¹⁸.

O POLÍTICO

Desde principios dos anos trinta Carballeira publica gran cantidade de artigos nos que amosa a súa inclinación cara ós presupostos galeguistas, son quizais os anos nos que adoita unha máis clara conciencia política. En *El Pueblo Gallego* vai publicar diferentes traballos dedicados ás figuras senlleiras do galeguismo —coas que ten e terá un trato directo, en casos cotiá— como Alexandre Bóveda, Castelao ou mesmo Otero Pedrayo. Con todo, os primeiros pasos constatados da actividade política de Johán Carballeira datan de Nadal de 1931: vintedúas agrupacións galeguistas reúnen-se en Pontevedra para constituírse en partido. Entre persoas tales coma Castelao, Bóveda, Víctor Casas, Xerardo Álvarez Gallego, Paz Andrade, Carballo Calero ou Vicente Risco atopamos a Carba-

17. "Dinamita en el mar. El patrimonio de nuestros marineros en ruina", EPG, 3-VIII-1932, p. 1; "Defendamos a nuestros marineros", EPG, 10-VIII-1932, p. 1; "La dinamita en el mar. La amarga verdad", EPG, 15-X-1932, p. 1.

18. Cartafolios de correspondencia (ano 1918), Arquivo Municipal de Bueu.

lleira, membro fundador do Partido Galeguista¹⁹. Máis tarde, no ano 1935, é elixido secretario da Agrupación Local do PG en Bueu²⁰, fundada en outubro dese mesmo ano²¹. Parece que ese ano, 1935, supón o definitivo despegue político de Carballeira, xa que é nomeado Concelleiro do Partido Galeguista por Pontevedra²², sen dúbida un importante cargo dentro da cúpula rectora do partido.

A gran relevancia que a figura de Carballeira acada nestes anos, tanto a nivel provincial coma galego, fai que se presente ás eleccións municipais de 1936 como cabeza de lista na candidatura da Frente Popular. O seu nomeamento coma Alcalde é un tanto rocambolesco, xa que finalmente foi o Gobernador Civil quen elixiu a corporación municipal de Bueu. Os novos concelleiros, mediante votación secreta, escolleron a José Gómez de la Cueva coma novo Alcalde.

O alcalde Carballeira e a súa corporación fronte-populista van poñer en práctica unha serie de medidas de urxente aplicación, a xeito de programa de goberno, como foron a fiscalización da actuación da anterior comisión xestora, a readmisión dos obreiros previamente despedidos pola súa ideoloxía política, a destitución dos empregados municipais desafectos ó réximen republicano, a derogación dun prexudicial e polémico arbitrio de viños municipal —fonte de tensións entre o concello e os labregos nos dous últimos anos— e a anulación do contrato de concesión da Lonxa do Peixe —tamén outro foco de polémica municipal.

Os puntos deste programa confírenlle o carácter de populista, orientado a mellorar as infraestructuras do concello e tamén a elevar a condición do proletariado de Bueu. A nova corporación nace cun marcado carácter social e que, consecuentemente, gozará das simpatías populares. Preténdese unha substancial mellora na educación dos habitantes do concello así como da súa condición laboral. Emprenden importantes iniciativas na ampliación do peirao de pesca, arranxo de fontes, camiños, pavimentación das rúas, alumeado e lavadoiros públicos así coma a creación dun posto de carteiro rural. Acórdase o cambio de nome das principais rúas da vila —que reflectía o pago de favores caciquís ó longo dos anos: rúa Montero Ríos, rúa Pazos Fontenla ou rúa Eduardo Vincenti— por uns máis afíns á ideoloxía republicana —rúa Víctor Said Armesto, Avenida da Republica, rúa do Capitán Galán, rúa Pablo Igle-

19. EPG, 6-XII-1931, p. 1.

20. ANT, 2-XI-1935, p. 3.

21. Libro-Rexistro de Asociacións da Provincia de Pontevedra, Arquivo Histórico Provincial de Pontevedra. Desde antes desa data, o de Bueu xa actuaba coma Grupo —EPG, 1-VIII-1933, p. 11—, pero nós ímonos axustar ó rexistro de asociacións, que é o documento legal.

22. ANT, 20-IV-1935, p. 3.

sias...—. Vanse subministrar medicinas ós probes da localidade de xeito gratuíto e tamén se ampliará o número de familias pobres con dereito a asistencia médica de balde. Tómanse medidas para a definitiva redención dos foros. O goberno encabezado por Carballeira comeza as primeiras xestións cara á construción dun Grupo Escolar na vila de Bueu, así como a reactivación das abandonadas xestións para a construción da Escola de Artes e Oficios Manuela Fraguas —para tales obras existía un fondo monetario, 75.000 pesetas da época, aportado polo acaudalado indiano Francisco Nogueira Fraguas—. O concello acorda participar na xuntanza de concellos galegos en Santiago que pretende sinalar unha data para a celebración do referendun sobre o Estatuto Galego, no que Carballeira será o representante municipal. Acórdase ceder a cantidade de mil pesetas para as xestións estatutarias. Tamén se vai participar nunha colecta de carácter estatal co obxectivo de reconstruír a casa de Ortega y Gasset, destruída a consecuencia dun atentado de matiz político²³.

Pero o verdadeiro cabalo de batalla do goberno dirixido por Johán Carballeira vai ser a mala situación económica pola que pasa o concello de Bueu, e en especial o colectivo mariñeiro. Ante tal problema, a corporación decide abrir unha subscrición popular que o concello inaugura con mil pesetas. Como xa dixemos anteriormente os conflitos no sector pesqueiro entre armadores, mariñeiros e industriais da conserva estaba á orde do día, debido ás fluctuacións do prezo da sardiña. En 1936 o problema, aínda que de nivel galego, leva ás primeiras páxinas dos xornais á localidade de Bueu. A conflictividade é insostible, e as sociedades mariñeiras optan por declararse en folga xeral. Johán Carballeira, o alcalde, vai asumir o liderato na solución deste problema de marcado carácter nacional: consegue reunir nunha xuntanza en Vigo as partes afectadas e solventar o conflito ó adoitar, de xeito democrático, a fixación dun prezo mínimo da sardiña que garanta uns ingresos estables ós mariñeiros.

Os colectivos de armadores e mariñeiros de Bueu, como agradecemento, acordan obsequiar ó alcalde Carballeira cunha homenaxe. Esta cea de recoñecemento celebrouse o día 17 de xullo de 1936, na véspera do alzamento militar.

CARBALLEIRA E A REPRESIÓN

A penas cumpridos catro meses do goberno municipal de Johán Carballeira estala a Guerra Civil española. Galicia é controlada nuns poucos días polo exército sublevado. É neste momento cando comeza

23. Actas Plenarios do Concello de Bueu, libro 144, pp. 16-38 volta, Arquivo Municipal de Bueu.

a terrible represión franquista, que terá en Galicia o seu laboratorio de probas.

A resistencia popular en Bueu durou ata o 24 de xullo, data na que un continxente militar entrou na vila e asumiu o mando disolvendo a corporación municipal da Frente Popular.

O xa ex-alcalde retomou a súa vida normal, un tanto aliviado pola falta de responsabilidade pública, na crenza de que el nada fixera e así nada lle ía pasar. Non foron poucas as xentes que lle procuraron unha vía de escapada, pero el negouse a seguilas, tan seguro estaba da súa inocencia.

O 15 de setembro foi detido en Cangas, mentres agardaba co seu irmán Ángel polo barco que o ía levar a Vigo. Tras un curto período de estancia na prisión municipal de Bueu é conducido a Pontevedra, onde será posto a disposición da Autoridade Militar.

No mesmo mes de setembro comeza o xuízo contra José Gómez de la Cueva e outros dezaioito veciños de Bueu. Os cargos que se lles imputan son o de rebelión contra o exército. Acusan a Carballeira de requisar as armas á poboación civil e con elas fornecer a un continxente de cidadáns que, en dous camións, se dirixiron a Pontevedra para defender a República. Tamén o acusan de ter participado directamente no intento de voadura da ponte de Veireses, na estrada xeral, coa intención de impedirle o paso ao continxente militar que pretendía ocupar Bueu.

Numerosas e significadas son as testemuñas que acoden a Pontevedra para declarar, e que definen a Gómez de la Cueva coma un home de ben, pacífico e benquerido. Entre elas atópanse os industriais Gaspar Massó, Attilio Gaggero, e mesmo o substituto de Carballeira na Alcaldía Antonio Davila —quen define en bos termos o comportamento de de la Cueva no informe solicitado pola Autoridade Militar—. Como derradeiro e desesperado intento, a nai de Carballeira, Rolendis de la Cueva, viaxa a Burgos coa intención de obter o perdón do Xeneral Francisco Franco, quen persoalmente a convence de que ó seu fillo nada lle vai pasar.

Todo é inútil, o 29 de decembro de 1936 José Gómez de la Cueva é condenado a morrer fusilado, acusado de sabotaxe e rebelión armada contra as forzas militares. As imputacións feitas contra Carballeira e a súa participación nestes actos non foron definitivamente probadas polo Consello de Guerra. Así e todo, dictouse a seguinte sentenza:

FALLAMOS: Que debemos condenar y condenamos al procesado José Gómez de la Cueva, a la pena de muerte y a los (demás) procesados [...] a la pena de reclusión perpetua, con las accesorias de interdicción e inhabilitación absoluta perpetua, siéndoles de abono el total de la prisión preventiva sufrida, y debiendo todos los procesa-

dos, en concepto de responsabilidad civil, indemnizar al Estado con todos los bienes presentes o futuros²⁴.

Máis tarde, un recurso dun membro do tribunal militar provocou a revisión definitiva da sentenza, que se ratificou na pena de morte para Carballeira, asignándolle a mesma pena a tres dos anteriormente condenados a cadea perpétua. Carballeira perdía así toda esperanza de salvar a vida.

A sentenza execútase o 17 de abril de 1937, en Pontevedra. Johán Carballeira e os seus compañeiros na desgracia son conducidos ata o quilómetro 1 da Avenida de Uruguai (Monteporreiro) ás 7 da mañá. Cinco minutos máis tarde os catro corpos xacían no chan, sen vida.

A dilixencia de enterramento no cemiterio municipal de Pontevedra recolle o seguinte texto:

“José Gómez de la Cueva recibió sepultura en el nº 30, zona segunda, fila primera, propiedad del Ayuntamiento, yendo vestido zapatos negros, camisa blanca, chaqueta gris y pantalón del mismo color, calcetines grises”²⁵.

J. R. A. P.

24. Consello de guerra por rebelión contra José Gómez de la Cueva e outros dezaioito veciños de Bueu. Causa nº 1.363 (ano 1936), Goberno Militar de Pontevedra.

25. *Ibidem*.